

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблему запровадження в Україні академічної мобільності. Проведено аналіз законодавства України, що регламентує порядок реалізації права академічної мобільності для учасників освітнього процесу вітчизняних вищих навчальних закладів на території України та за її межами та учасників освітнього процесу іноземних вищих навчальних закладів на території України в контексті забезпечення якості вищої освіти. При тому звертається увага на щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу.

Ключові слова: вища освіта, академічна мобільність, якість вищої освіти, права учасників освітнього процесу

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні в Україні у деяких провідних вишах діють програми подвійного диплома та програми обміну. Студенти мають можливість виїжджати до університетів, з якими у вітчизняних вишів є відповідні угоди про співробітництво та здобувати освіту за програмами подвійного диплома. Найбільш популярними в Україні є програми обмінів студентами і науковцями ДААД (Німеччина), ОАД (Австрія), ТЕМПУС (ЕС) та ін. Разом з тим, найбільш не стандартизованою виглядає система оцінювання якості діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників. У зв'язку з чим, постає питання про можливість дотримання вищими навчальними закладами в Україні стандартів та рекомендацій забезпечення якості, що запроваджені в Європейському просторі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз праць О. Бражник, В. Белова, О. Болотської, С. Бриньова, Н. Гуляєва, В. Журавського, М. Згуровського, М. Карпенка, Р. Чуянова та інших дослідників вказує на те, що на перший план виступає проблема академічної мобільності студентів та викладачів, яка набуває особливої актуальності в сучасних умовах, оскільки покликана сприяти формуванню якісно нових трудових ресурсів, здатних зайняти гідне місце як на світовому, так і на вітчизняному ринку праці.

Не заперечуючи важливості інтеграційних процесів та підвищення якості вищої освіти через обмін знаннями, створення інтерактивних мереж, мобільність викладачів і студентів науковці вказують на форми міжнародного співробітництва: 1) індивідуальна мобільність: мобільність студентів чи професорсько-викладацького складу в освітніх цілях; 2) мобільність освітніх програм і університетська мобільність, формування нових міжнародних стандартів освітніх програм; 3) інтеграція в навчальні програми міжнародного виміру та освітніх стандартів; 4) університетське партнерство: створення стратегічних освітніх альянсів.

Академічну мобільність вони розуміють як "обмежений у часі період навчання студента в країні, громадянином якої він не є", як "можливість самим формувати свою освітню траєкторію, в рамках освітніх стандартів вибирати предмети, курси, навчальні заклади у відповідності зі своїми схильностями і прагненнями". Говорячи про переваги академічної мобільності, дослідники цього питання не можуть обійти питання, що пов'язані з політичним кліматом і безпекою в країні передбачуваного навчання, витратами на навчання, мовою навчання, релігією приймаючої сторони, географічною близькістю та ін. [2].

Мета статті. Враховуючи актуальність вище викладеного, метою статті виступає аналіз проблеми реалізації права на академічну мобільність та визначення умов, які дозволяють забезпечити якість вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Постанові Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579 "Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність", академічна мобільність поділяється на внутрішню (реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у ВНЗ (наукових установах) – партнерах в межах України) та міжнародну (реалізується вітчизняними учасниками освітнього процесу у ВНЗ (наукових установах) – партнерах поза межами України, а також іноземними учасниками освітнього процесу у вітчизняних ВНЗ (наукових установах). Основними видами академічної мобільності визначена ступенева мобільність (здобуття вищої освіти у іншому ВНЗ, що підтверджується документом) та кредитна мобільність (здобуття кредитів ЄКТС, що визнаються ВНЗ постійного місця навчання вітчизняного чи іноземного учасника освітнього процесу). Цікавою новацією в даній Постанові КМ України є п.8, в якому визначено форми академічної мобільності для осіб, які здобувають наукову ступінь доктора наук, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників тощо, а саме: участь у спільних проектах; викладання; наукове дослідження; наукове стажування; підвищення кваліфікації [6].

Законом України "Про вищу освіту" також закріплено можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами, тобто академічну мобільність. Це означає, що для того, щоб науково-педагогічні працівники або студенти могли викладати або навчатися за кордоном, вони мають володіти іноземною мовою, а педагоги, крім того, мати наукові публікації, що є відомими не лише в Україні, а й за її межами.

Розглядаючи питання академічної мобільності хочеться зазначити, що проходження наукового стажування або викладання за кордоном означає участь вітчизняних викладачів у освітньому процесі закордонних вишів. Для цього, їм необхідно пройти процедуру нострифікації дипломів, розробити методичні матеріали з урахуванням специфіки наукових підходів до викладання дисципліни та оцінювання здобувачів вищої освіти, а також законодавчої бази країни перебування, досконало володіти, як це згадувалося раніше, іноземною мовою (на рівні, не нижче B2), і нарешті – бути витребуваним. Останню проблему можна вирішити за рахунок укладання спільних договорів між вітчизняними та іноземними вишами про співпрацю та обміну викладачами і студентами, розробки та запровадження міждержавних програм підтримки та фінансування даних угод [7].

Разом з тим, навчання здобувачів вищої освіти має відбуватися за ліцензованими освітніми програмами, а це викликає появу низки проблем щодо академічної мобільності, які мають вже зараз вирішувати ВНЗ. До питань, що потребують розгляду, можна віднести такі, як:

- надання можливості студентам порівняти рівень викладання викладачем у ВНЗ в якому він навчається, з рівнем викладання даної дисципліни в іншому ВНЗ, що впливатиме на вибір ним місця навчання. Постає питання про те, скільки має бути таких відвідувань і за рахунок чого?;

- навчання у ВНЗ має здійснюватися з урахуванням майбутньої спеціальності (спеціалізації). Це означає, що є професійно-орієнтовані дисципліни, які не викладаються в інших ВНЗ, а отже студенту буде важко реалізувати право на кредитну мобільність. Навчання у вищій потребує виконання освітньої програми, яка має розроблятися на основі стандартів вищої освіти для певної спеціальності (спеціалізації) в тій чи іншій галузі знань. Отже, студент, який виявить бажання вивчати конкретну дисципліну в іншому ВНЗ має також освоїти освітню програму там, куди він поступив на навчання та пройти атестацію для отримання диплому про вищу освіту за відповідною спеціальністю (спеціалізацією). Таке можливе, якщо навчальні плани у різних вишах будуть стандартизовані, а студенти отримуватимуть знання з однієї галузі знань;

- освітній процес у ВНЗ відбувається на основі графіку освітнього процесу та розкладу занять, складеним у відповідності до робочого навчального плану. Якщо студенти будуть обирати інші вітчизняні ВНЗ та здобувати там кредити ЄКТС, то це стане причиною пропуску занять у власному ВНЗ, а самі дисципліни можуть відрізнятися за кількістю кредитів ЄКТС та обсягом годин, що відведені на проведення лекцій, семінарських та практичних занять, формами підсумкового контролю, курсових робіт та дипломних проектів тощо.

Ми погоджуємося із О. Болотською, що для реалізації прав учасників освітнього процесу на академічну мобільність треба обов'язково забезпечити такі складові цього процесу, як: документальне забезпечення академічної мобільності; інфраструктурне забезпечення академічної мобільності; кадрове забезпечення академічної мобільності; інформаційне забезпечення мобільності; фінансове забезпечення; адаптаційні програми для іноземних учасників мобільності [2].

Окремої уваги заслуговують суб'єкти освітнього процесу, які мають створювати належні умови для реалізації права на академічну мобільність, а саме науково-педагогічні та педагогічні працівники, які на високому рівні повинні забезпечувати якість вищої освіти. Так, у статті 16 Закону України "Про вищу освіту" визначено систему забезпечення якості вищої освіти (рис. 1) [5].

В енциклопедії освіти, дається визначення якості вищої освіти, під якою розуміється не лише рівень здобутих особою знань та вмінь, а "комплексна характеристика, яка відображає діапазон і рівень освітніх послуг, що надаються системою освіти відповідно до інтересів особи, суспільства і держави. Якісна освіта повинна давати можливість кожному індивіду залежно від його інтересів і можливостей здобувати повноцінну, безперервну освіту відповідного рівня в усіх її формах" [3, с.1016].

Належний рівень надання ВНЗ освітніх послуг здобувачам вищої освіти на всіх її рівнях передбачає підвищення ролі і відповідальності вищих навчальних закладів, як суб'єктів ринку освітніх послуг [4]. Це впливає на виникнення проблеми оцінки якості освітніх послуг і потребує своєчасного реагування на зміни вимог до компетентності фахівця на ринку праці. Вирішення цієї проблеми можливе за рахунок:

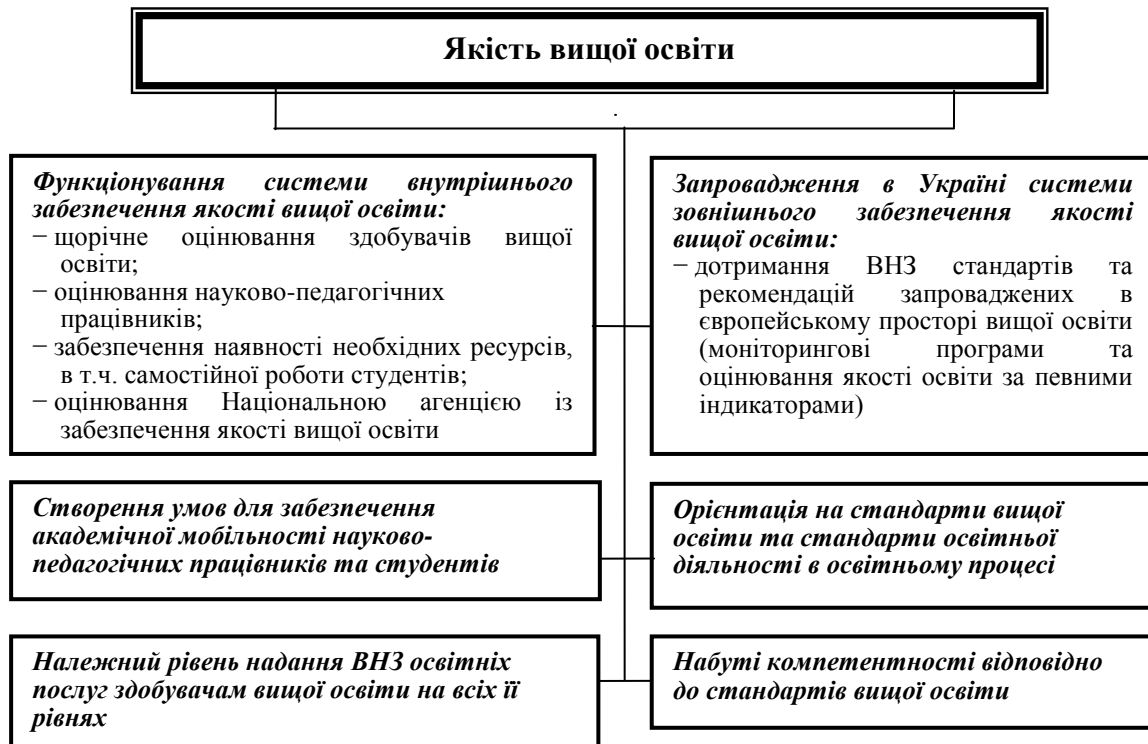
- розробки та впровадження системи надання освітніх послуг ВНЗ, яка б забезпечувала узгодження потреб ринку праці та ринку освітніх послуг;

- орієнтації на споживачів освітнього продукту з урахуванням їх запитів та інтересів суспільства;
- посилення конкурентоспроможності і забезпечення якості освітніх послуг ВНЗ адекватно вимогам стандартів вищої освіти;

- визначення причинно-наслідкових зв'язків збалансованих показників освітньої діяльності ВНЗ та узгодження стану компетентності випускників з вимогами компетентностей робочих місць;

- розширення та поглиблення освітніх програм, організацій обміну студентами та науково-педагогічними та педагогічними працівниками з різних країн;

– змістовної інтеграції наукових підходів щодо розробки освітніх послуг з врахуванням майбутніх змін на ринку праці.

Рис. 1. Умови забезпечення якості вищої освіти в Україні

Звертаючись до сутності щорічного оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу, можна зазначити, що оцінювання виражається через функції контролю, що передбачає перевірку, оцінювання й облік освітнього процесу і його результату як за кількісними, так і за якісними показниками; проведення аналізу отриманої інформації, виявлення відхилень та з'ясування причин розходження фактичного рівня підготовки майбутніх фахівців з належним; планування та коригування освітньої діяльності з метою забезпечення якості вищої освіти. Найбільш не стандартизованою сьогодні виглядає система оцінювання якості діяльності науково-педагогічних та педагогічних працівників. Існуючі підходи ґрунтуються на використанні якісних критеріїв, головними недоліками яких є: низька об'єктивність; складність ранжування педагогічних та науково-педагогічних працівників за рівнем продуктивності праці; нечіткість критеріїв оцінки різних аспектів освітнього процесу та виокремлення об'єктивної інформації про діяльність ВНЗ, його підрозділів та співробітників. Найбільш важливими складовими системи визначення рейтингу діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників, на нашу думку, мають бути показники закладені в умовах ліцензування та акредитації освітніх програм.

У закордонних системах акредитації, зокрема, *ABET* (Акредитаційна комісія з техніки й технології) найважливішим показником у переліку, так званих, інженерних критеріїв-2000 є вимоги до викладачів, які ведуть заняття за акредитованими програмами. У документах даної комісії неодноразово підкреслювалося, що важливим є те, щоб система оцінки діяльності викладачів університету існувала й реально забезпечувала б можливість об'єктивного аналізу якості професорсько-викладацького складу [10, с. 122].

Європейські стандарти і рекомендації складаються із трьох частин: 1) внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах; 2) зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; 3) забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості [10, с. 123].

На даний момент у світі запроваджено кілька моніторингових програм, за допомогою яких можна оцінювати й порівнювати системи освіти. Серед найбільш поширених – освітні індикатори ЮНЕСКО та індикатори Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що координуються ними спільно за єдиною програмою [8, с. 87].

Деякі із запропонованих показників якості освіти, як зазначають О. Байназарова, Т. Хоруженко застосовуються і в нашій країні на всіх рівнях управління освітою [1; 9].

Забезпечення академічної мобільності науково-педагогічних та педагогічних працівників, інших працівників та студентів потребує розробки ВНЗ чітких механізмів та програм її реалізації, в умовах реалій сьогодення. В даній справі не повинно бути як бездіяльного підходу так і поспіху.

Висновки. Академічна мобільність є вимогою сьогодення на ринку надання освітніх послуг в сфері вищої освіти і передбачає потужну інтеграцію України в загальноєвропейський освітній простір.

Це означає, що вітчизняні ВНЗ мають проваджувати діяльність спрямовану на забезпечення якості вищої освіти та створювати умови, які б дозволяли ВНЗ бути конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг.

Використані джерела

1. Байназарова О. О. Моніторинг та оцінювання якості освіти : метод. посіб. / О. О. Байназарова, В. В. Ракчєєва – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – 58 с.
2. Болотська О. А. Розвиток академічної мобільності студентів як реалізація принципів болонського процесу у вищій освіті України / О. А. Болотська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? – Назва з екрану.
3. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний аспект : монографія / [авт. кол. О. А. Дубасенюк [та ін.] ; за заг. ред. Н. Г. Сидорчук]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 300с.
5. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII.
6. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579.
7. Третяк О. С. Сучасні підходи до забезпечення якості вищої освіти в Україні О. С. Третяк / Модернізація системи вищої освіти в контексті закону України "Про вищу освіту" / Всеукраїнська науково-практична конференція : матеріали виступів (Чернігів, 5 червня 2015 р.) / Чернігівський юридичний коледж ДПТС України. – Чернігів : Десна Поліграф, 2015. – 363 с. – С. 307-3011.
8. Тимчасове положення щодо визначення рейтингу науково-педагогічних працівників / [Уклад. : В. П. Головенкін, О. В. Савич]. – К. : НТУУ "КПІ", 2009. – 12 с.
9. Хоруженко Т. А. Методичні засади моніторингу якості фахової підготовки майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : спеціальність 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. – Чернігів, 2010. – 21 с.
10. Цюк О. Забезпечення якості вищої освіти: освітні індикатори та міжнародні організації / О. Цюк // Порівняльно-педагогічні студії / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2013. – № 4(18). – С. 119-123.

Tretyak H., Chebonenko S.

ACADEMIC MOBILITY AND MODERN APPROACHES TO PROVIDING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

The article presents the problem of implementing academic mobility in Ukraine. The author analyzes Ukrainian Legislature that regulates the academic mobility law for participants of the educational process at home higher schools and abroad and at foreign higher schools in Ukraine as to providing the quality of higher education in Ukraine. Much attention is paid to the annual students' and teaching staff assessment in higher schools that includes control, assessment, registration in the educational process and its result in quality and quantity; analyzing the obtained information, exposing deviations and causes of differences between the real and the required level in training future specialist; educational activity planning and correction to provide higher education quality. It is stressed that in the process of the higher education designing the following principles are to be observed: competence approach, non-obligatory component enlarging in higher schools standards, coordination of these normative documents with employers, providing grading in education, developing the complete teaching supplies of the normative part in the educational and professional programme and diagnostics means. The author shows the ways of solving the problems in academic mobility and providing higher education quality at the expense of designing and implementing educational services at higher schools that would provide agreement between the labour and educational services markets; focusing on students' taking into account the needs and interests of the society; intensification of competitive ability and providing educational services quality at higher schools according to the higher education standards; defining the reasons and outcomes in balanced results of educational activity and coordination of graduates' competence level according to places of work competence; enlarging and extending educational programmes, students' exchanging programmes, profound integration of scientific approaches to educational services designing taking into account future changes at the labour market.

Key words: *higher education, academic mobility, quality of higher education, participants of the educational process rights*

Стаття надійшла до редакції 01.10.2015